

סימן נב קריאת מגילה והבדלה – מי קודם?

הבדלה. והמנהג שלנו כמנהג נרבונא קורין המגילה ו'אשר הניא' ואומרים 'ויהי נועם' ומבדילין ואומרים 'ויתן לך', וכן הוא במנהגים". וכן פסק הרמ"א (שם) בסעיף א': "וקורין המגילה ואח"כ מבדילין". וביאר במ"ב (שם ס"ק ג') שככל מה שניתן לאחר את ההבדלה ביציאת היום מאחרינן ליה, וכתב שם בשעה"צ (ס"ק ה') דכך הסביר הגר"א וכן המנהג אצלנו, ולאפוקי מהני דסוברין דמבדילין קודם (פמ"ג). הטעם שהזכיר הרמ"א לאחר את ההבדלה שייך לכאורה בין בחנוכה ובין בפורים (שיש לאחר את ההבדלה לאחר קריאת המגילה ולאחר הדלקת נרות חנוכה). לכן מן הראוי היה שהשו"ע שפסק בהל' חנוכה כ'תרומת הדשן', לאחר את ההבדלה (בסי' תרפ"א), 'פסוק באופן דומה גם לגבי קריאת המגילה. אלא דבב"י (שם ס"י תרצ"ג) הביא את ה'כל בו' שכתב לברך 'מאורי האש' קודם המגילה ולא דחאו! והמעייין ב'כל בו' (שם) יראה שלא כתב להקדים את ברכת ההבדלה לקריאת המגילה, אלא רק את ברכת הנר, כדי שלא יינה ממנו בלא ברכה. אמנם אם סובר הב"י כדעת ה'כל בו' – צ"ע מדוע לא פסק כן בשו"ע שיש לברך "מאורי האש קודם קריאת המגילה? אמנם בשו"ת 'תמים דעים' (סי' קע"ד) כתב הראב"ד: "ראיתי מי שמברך על

שאלה:

במקום שנהגו לערוך הבדלה בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית, כיצד יש לנהוג בפורים שחל במוצאי שבת – האם קודם מבדילים בביהכ"ס או קודם קוראים את המגילה?

תשובה:

א. מחלוקת הראב"ד וה'כל בו'
ודעת השו"ע והרמ"א

הטור (סי' תרצ"ג) כתב: "אחר קריאת המגילה אומר 'ובא לציון'... ואם חל במוצ"ש אומרים 'ויהי נועם' אחר קריאת המגילה". לגבי הבדלה הטור לא הזכיר דבר.

הב"י (שם) בסוף הסימן הביא בשם ה'כל בו' (ס"ס מא'): "פורים שחל להיות במוצ"ש, שקורין המגילה לאור הנר, מברך 'בורא מאורי האש' קודם, ויש חולקין ואומרים שאינו צריך לברך עליו לפי שכבר נפטר ב'יוצר המאורות'. אמנם טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה".

ובשו"ע שם לא הזכיר מרן כלל מעניין הבדלה ולא מעניין ברכת הנר. ה'דרכי משה' (שם אות ב') כתב בשם אבודרהם "דיש להבדיל קודם הקריאה וכן כתב הכל בו דלא כמנהג נרבונא דנהגו לקרוא קודם

המצוות. לכן אנו אומרים נמי הכי בהבדלה ומקרא מגילה, הבדלה ראוייה להקדים מזה הטעם שאין שום מעשה קודם הבדלה. אבל הקורא מגילה ומלא עיניו מן האור מתחילת המגילה ונזון ממנה עד סופה ואחר כך מברך מאורי האש כמו שנהגו בעירנו – לא נכון הדבר". אמנם כפי שכתבנו, הביא את דברי ה'כל בו' לגבי ברכת מאורי האש בלבד, ולא לגבי שאר ברכות הבדלה, ולכן נראה דזה דין מיוחד הנובע מאיסור ההנאה מן הנר קודם ברכה, ולא מהצורך להקדים את ההבדלה לשאר מצוות ועיסוקים.

[ומה נפלאתי בראותי בספר 'חזון עובדיה' על פורים עמ' ק"ו סעיף ה' דכתב לברך ברכת 'מאורי האש' בלבד לפני המגילה; ובאות י"ח שם הביא מקורות לכך שיברך "מאורי האש" בשם ה'תמים דעים' 'האשכול' וה'כל בו' בחדא מחתא. ולכאורה חלוקים הם ביניהם: דה'תמים דעים' ו'האשכול' ס"ל שצריך להבדיל קודם הקריאה, ואילו לדעת ה'כל בו' רק ברכת 'מאורי האש' בלבד קודמת לקריאת מגילה, אך ההבדלה היא אחרי מגילה וכנ"ל, וצ"ע].

אכן בברכ"י (או"ח סי' תרצ"ג) על דברי הרמ"א דמגילה קודמת להבדלה כתב וז"ל: "הרב פר"ח הסכים שיבדיל מקודם שאין ראוי שיהנה מן הנר קודם הבדלה ודלא כהגהה". ולפי דבריו סגי אם מברך בורא מאורי האש וכמו שנראה מדברי הכלבו כאשר כתב הרב 'שיירי כנה"ג' וכן הסכים הרב 'בית דוד' אלא דגמגם על זה דהיאך יוציא את אשתו אח"כ דאפשר דאין האשה יכולה לברך לעצמה כמ"ש

הדלקת נר חנוכה קודם שיבדיל. ואני אומר שטעות הוא שאין שום עסק בעולם קודם להבדיל במוצאי שבת. ואף אם עושין כן משום דזריזין מקדימין למצות הרי ההבדלה מצוה והיא ראשונה לכל מעשה ואין מעבירין על המצות. וכך אנו אומרים בהבדלה ומקרא מגילה שהבדלה ראוייה להקדים מזה הטעם שאמרנו, שאין שום מעשה קודם הבדלה. אבל יש אנשים בעולם שכיון שנחזק דבר אחר מפיהם ואפי' בטעות מחזיקים בו".

את הכרעתו בניגוד לתה"ד (ולשו"ע) הוא מנמק בכמה נימוקים: א. אסור לעסוק בשום דבר קודם הבדלה, ואף לא במצוות שיכולות להיעשות לאחר מכן (ומה שמסדרים נר הבדלה לפני הברכה, זהו לצורך הבדלה).

ב. חובת ההבדלה חלה ראשונה, לפני שאר המצוות, ולכן היא קודמת להן. ג. איך ייתכן שייקראו את המגילה לאור הנר וייהנו ממנו ורק אח"כ יברכו 'בורא מאורי האש'? (ומכיוון שכל ברכות ההבדלה הן סדר אחד ומקשה אחת, יש להקדים את כל ההבדלה לקריאת המגילה).

וכ"כ האשכול (ח"ב עמ' כ"א): "ונר חנוכה במוצאי שבת ראינו רבים מברכין קודם הבדלה. ולי הכותב נראה שטעות בידם, שאין שום עסק בעולם קודם הבדלה במוצאי שבת. ומ"ש אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו לא אמרו לאחר ההבדלה אלא לעשות נר יפה שיהיה מבחין בין מטבע למטבע לראות כל דבר יפה. ואם עושין כן משום זריזין מקדימין למצוות, הבדלה נמי מצווה כמו נר חנוכה, והיא ראשונה לכל מעשה ואין מעבירין על

ב. הקדמת ברכת 'מאורי האש' בימינו

אמנם נראה שבימינו אף הסוברים שהיה להקדים את ברכת "מאורי האש" לקריאת המגילה, ואף אם נאמר שכך סובר הב"י (וחזר בו בהל' מגילה מדבריו בהל' שבת), כולם מודים שדין זה אינו תקף, שהרי המעייין במקורותיו ייווכח שבמוצ"ש היו מתחילים את תפילת ערבית ללא תאורה כשכל נרות השבת כבר כבו, ולאחר תפילת העמידה היו מדליקין נרות להאיר, וכמו שכתב הא"ר (בסי' תרפ"א ס"א בסופו). בהדלקת נר כזו אכן קיימת בעיה של שימוש לאור הנר ללא ברכת 'מאורי האש', אך בימינו, שהתאורה בביהכ"ס היא ע"י חשמל ונדלקת באופן אוטומטי ע"י שעון שבת ואין מדליקים נורה מיוחדת לצורך המגילה, ואף אם ידליקו הרי זה כשרגא בטיהרא, לא שייך לחייב לברך ברכת "מאורי האש" לפני קריאת המגילה.

אמנם על סברה זו יש להקשות, שמכיוון דסוף סוף נהנה מאור החשמל, שגם עליו אפשר לברך 'מאורי האש' לחלק ניכר מהפוסקים, א"כ מדוע לא יתחייב בברכה מייד כשנהנה מאור זה עם בואו לבית הכנסת בכל מוצ"ש?

אך אע"פ כן נראה שבימינו אין חובה להקדים את הברכה הנר מצירוף כמה סיבות: א. לכתחילה לא ראוי להפריד מאורי האש משאר הבדלה. ב. לפי חלק מהפוסקים מותר ליהנות מהנר מייד לאחר ברכת 'יוצר אור' שבק"ש, וברכת הנר נתקנה בהבדלה רק לזכר לאדם הראשון דיצר אור במוצ"ש. ואף דה'כל בו' דחה

מרן סי' רצ"ו... ולפי מה שהעלתי לעיל סי' רצ"ו שדעת הרמב"ם ומרן שהאשה חייבת בהבדלה מדאורייתא וקי"ל כוותייהו א"כ יכול לברך "בורא מאורי האש" בבית הכנסת קודם המגילה והאשה מברכת לעצמה כיון דכמה רבוואתא קמאי ובתראי ומכללם הראב"ד ב'תמים דעים' סי' קע"ד כולם שווים לברך ברכת 'מאורי האש' קודם שלא יהנה מהאור בלא ברכה וכמ"ש הרב 'בית דוד' סי' תצ"א. עד כאן לשון הברכ"י.

ולפלא שלא הזכיר שמרן הב"י הביא את דברי ה'כל בו' לגבי ברכת 'מאורי האש'. מ"מ מסיק הברכ"י שברכת מאורי האש יברך קודם המגילה ושאר ההבדלה יעשה אחר ההבדלה.

הצעתו של ה'ברכי יוסף' שהאיש יברך על האש מייד בבית הכנסת קודם קריאת המגילה, והאישה תברך לעצמה בביתה טובה רק לשיטת השו"ע שאישה רשאית להבדיל בעצמה. אך לשיטת הרמ"א שפסק (בסי' רצ"ו ס"ח) דנשים לא יבדילו לעצמן אלא ישמעו הבדלה מן האנשים – אי אפשר לסמוך על פתרון זה!

אמנם למרות שהב"י לא דחה את דברי ה'כל בו' בפירוש, נראה שאינו סבור כמותו, שהרי בהלכות הבדלה (באו"ח סי' רח"צ) הביא ג"כ את דברי הכלבו ולאחריו דברי ר' ירוחם וסיים "ומ"מ לקרות מגילה לאור הנר דלאו מלאכה היא כלל נראה דהבדלה בתפילה סגי". א"כ משמע שהב"י הכריע שלא לברך 'מאורי האש' לפני המגילה.

קשים, וצ"ע.

ג. הקדמת ההבדלה
כשמתפללים ערבית מאוחרת

השנה, שנת תשס"ז, ליל פורים חל במוצ"ש, ומכיוון שיש חשש לחילול שבת שעלול להיגרם בלבישת התחפושות והתאפרות וכדו' לפני התפילה, קבענו לאחר את תפילת ערבית ברבע שעה והורנו לאנשים לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ורק לאחר מכן להחליף בגדים וכדו'. וכאן התעוררה השאלה - שמא בגלל הוראה זו נצטרך להבדיל קודם המגילה, שהרי עיקר הסיבה שפסק מרן בסי' תרפ"א להדליק נר חנוכה ואח"כ להבדיל היה כדי לאחר את הוצאת שבת, אך מכיוון שבלא"ה הציבור מוציא שבת ומבדיל בפיו קודם התפילה, ואף עושה מלאכות האסורות בשבת, א"כ אזלא לה סברת תה"ד! וא"כ אולי בזה צריך לנהוג כ'האשכול' וה'תמים דעים' הנ"ל דס"ל

תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם!
ולכאורה מוכח כן. דהרי המ"ב בסי' תרפ"א בהל' חנוכה הביא את דעת הט"ז שחולק וס"ל שקודם הבדלה ואח"כ נר חנוכה, כ'האשכול' וה'תמים דעים', ובסי' תרצ"ג על דברי הרמ"א דכתב דקוראים מגילה ואח"כ מבדילים לא הביא את דברי הט"ז דחולק, ומדוע?

אלא דבחנוכה ס"ל לט"ז שעצם הדלקת הנר מהווה דחיית השבת בידיים וממילא אין עניין לאחור את השבת לאחריה, ולכן חוזר הדין של תדיר ושאינו תדיר קודם. אבל בפורים כיוון שקריאת מגילה אינה מלאכה האסורה בשבת, אין

סברה זו, מ"מ בצירוף הסברות הנוספות יש להקל (ואולי זו ג"כ הסיבה שהשו"ע לא הביא את דברי ה'כל בו'). ג. לדעת הרמ"א (ועוד) אשה לא יכולה להבדיל לעצמה, וא"כ הקדמת ברכת האש גורמת תקלה לנשים, שלא תוכלנה לשמוע את ברכת האש בבית הכנסת.

וע"כ בימינו, שתאורת בביהכ"ס נדלקת באופן אוטומטי, לא שייכת סברת הברכ"י. וע"כ אף הנוהגים כמותו וכדעת מרן השו"ע, צריכים לקרוא המגילה לאור החשמל ולאחר מכן לברך ברכות ההבדלה.

וכשהרציתי הדברים בשיעור סיפר אחד מזקני החבורה שנכחו בשיעור, ר' אברהם ביטון הי"ו, שבמרוקו נהגו להדליק נר ליד המגילה גם כשחל פורים ביום חול, ולפי מנהג זה ברור מדוע לברך מאורי האש על נר זה (ונראה שמכיוון שאצלם היו מקומות בלא חשמל, לכן גם במקומות שהיה חשמל נהגו כאילו אין חשמל וכאילו קוראים שם לאור הנר מטעם "לא פלוג", ודו"ק). אך לקוראים לאור החשמל אין שייך דין זה (אח"כ הראו לי סידור 'עבודת ה' השלם' כמנהג הספרים ועדות המזרח, עם פסקי הרב ציון ב"ר יצחק רבי, מיוצאי מרוקו, שכתב שבימינו אכן לא צריך לנהוג כהברכ"י, וברוך שכוונו לדבריו).

וב'חזון עובדיה' פורים (עמ' ק"ו ה') פסק כהברכ"י הנ"ל והוסיף וכתב דאם לא ברכו בורא מאורי האש קודם המגילה ונזכרו באמצע יפסיק בין הפרקים או בין פרשה לפרשה ויברך בורא מאורי האש ואח"כ ימשיך קריאת המגילה. ולפי הנ"ל הדברים

שרובו ככולו (כפי שכתב ה'מור וקציעה' לגבי יחיד המדליק נר חנוכה קודם הבדלה).

אך כל זה בביהכ"ס, אך אדם החוזר לביתו לאחר קריאת המגילה ואשתו לא שמעה מגילה – כיוון דאם יאחר ההבדלה עד אחר שתשמע אשתו מן הסתם יעשה מלאכות ולא יוכל להמתין, א"כ כיוון שבלא"ה הפסיד את סברת תה"ד, א"כ חוזרת סברת ה'תמים דעים' ו'האשכול' והפ"ח והט"ז. וע"כ יבדיל לו ולאשתו, ולאחר מכן תלך לשמוע מגילה.

ונראה להוסיף, שאם אשתו רוצה לאכול ולשתות (ואסור לעשות כן לפני הבדלה), עדיף שהבעל יבדיל בבית על הכוס קודם תפילת ערבית ולאחר מכן ילך לבית הכנסת ויתפלל ערבית ויאמר "אתה חוננתנו", ושפיר דמי.

ד. סיכום

א. פורים שחל במוצ"ש – כדי למנוע חשש לחילול שבת ע"י לבישת התחפושות, ההצטיידות להכאת המן וכדו', ראוי לאחר את תפילת ערבית לזמן מה ולהורות לומר המבדיל בין קודש לחול מייד במוצ"ש.

ב. יחד עם זאת, רוב הציבור צריך להימנע מעשיית מלאכה עד לאחר ההבדלה שבביהכ"ס.

ג. בביהכ"ס יקראו את המגילה, ולאחר הקריאה יבדילו. ובימינו אף למנהג הספרדים אין צורך לברך 'מאורי האש' לפני המגילה.

ד. השב לביתו לאחר הקריאה ואשתו טרם שמעה מגילה, יבדיל תחילה ויוציא את בני ביתו ידי חובת הבדלה, ולאחר מכן

בהקדמתה להבדלה דחיית השבת בידיים, ולכן שייכת סברת תה"ד דעדיף לאחר השבת (ואף אם הבאת המגילה דורשת הכנה האסורה בשבת, סוף סוף הכנה אינה מלאכה דאורייתא וראינו שבמקום הפסד ולצורך מצווה התירוה ולכן אינה נקראת דחיית שבת בידיים).

וכ"ש למהר"ל ב'נר מצווה' ול'מלבושי יו"ט' (תרפ"א ס"ק ב') דס"ל בחנוכה להבדיל ברישא שמא לא הבדיל בתפילה ויעשה עבירה בהדלקת נר חנוכה – שחשש זה אינו שייך בפורים ולכן עדיף בפורים לאחר את השבת. כך נראה לענ"ד להסביר את דברי המ"ב וליישב מדוע בסי' תרפ"א בדיני חנוכה הביא מחלוקת הפוסקים ובסי' תרצ"ג בדיני פורים הביא הלכה חתוכה בלא חולק. ולפי דברנו מבואר.

אך במקרה שלנו, שאיחור תפילת ערבית נועד כדי לאפשר לציבור לעשות מלאכה ולהוציא את השבת בידיים, לכאורה חוזרת סברת 'האשכול' וה'תמים דעים'. וייתכן שהדבר תלוי בתירוצי התוס' (בשבת דף כ"ג ע"ב ד"ה הדר) – האם פרסומי ניסא קודם לתדיר אפי" באפשר לקיים שניהם (כשני התירוצים האחרונים) או שבכל מקרה תדיר ושאינו תדיר קודם לפירסומי ניסא היכא דמצי למעבד תרוויהו.

וכדי שלא להיכנס לספק הנ"ל, הורנו לציבור שמי שאינו מוכרח לעשות מלאכות האסורות בשבת לפני קריאת המגילה, שלא יעשה, כדי לקיים את טעמו של תה"ד שעדיף לאחר את ההבדלה. ומה שמיעוט הציבור עושים מלאכה קודם הקריאה – אין חוששים לזה, שהרי קי"ל

תלך אשתו לשמוע מגילה.
ה. אם קשה לאישה לחכות ולא לאכול
ולשתות עד לאחר הבדלה, עדיף שיבדיל
הבעל קודם התפילה על הכוס, ויוצא ידי
חובה, ולאחר מכן יתפלל ערבית ויאמר

“אתה חוננתנו”.
אך המבדיל בבית הכנסת, מכיוון שהדין
הוא שעליו להבדיל לאחר קריאת המגילה,
לא יבדיל בביתו על הכוס, ורק יאמר
“ברוך המבדיל בין קודש לחול”.

יורה
דעה

